

* (۳) اجماع:

مرحوم خوبی در این باره می نویسد:

«الظاهر بل الواقع لا خلاف بين الشيعة و السنة في الجملة للاخذ والمعطى، بل عن جامع المقاصد: أجمع اهل الاسلام على تحريم الرشا في الحكم، سواء أكان الحكم لحق ام لباطل، وسواء أكان للباذل ام عليه، وفي تجارة المسالك: على تحريمه اجماع المسلمين.»^۱

ما می گوئیم:

۱. چنانچه خواندیم -در مقدمه سوم- بر حرمت این مسئله اجماع فریقین ادعا شده است، بلکه می توان تحصیل این اجماع را نیز ادعا کرد.
۲. اما بر این دلیل اشکال شده است که:

«و یرد علی ذلك احتمال کون مدرک المفتین ما یأتی من الكتاب و السنّة فلا یكون دلیلا

مستقلا کاشفا عن تلقی الحكم یدا بید عن المعصومین علیهم السلام.»^۲

۳. ما در جای خود درباره اجماع مدرکی و امکان اخذ به آن، سخن گفته ایم.

* (۴) ادله اعانه بر اثم:

مکرراً گفته ایم که اعانه بر اثم در جایی صادق است که مُعین علم داشته باشد که مُعان کمک او را در حرام صرف می کند و حرام هم تحقق بیابد.

حال وقتی فعل مرتشی (که قرار است به نفع راشی واقع گردد) حرام است (اعم از اینکه حکم کردن به باطل باشد و یا اخذ مال برای حکم کردن به حق و یا قانوناً از آن منع شده است)، اعطای مال از طرف راشی اعانه بر این حرام است.

* (۵) آیه شریفه:

«وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْءُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ

وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ»^۳

۱. مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۴۱۵

۲. دراسات فی المكاسب المحرمة، ج ۳، ص ۱۵۲

۳. بقره، آیه ۱۸۸

ترجمه:

«و اموال یکدیگر را باطل و ناحق در میان خود نخورید. و برای خوردن بخشی از اموال مردم به گناه، قسمتی از آن را به عنوان رشوه به قضات ندهید، در حالی که می دانید این کار، گناه است.»

توضیح:

«تدلوا» از باب افعال (ادلاء) است و از ریشه «دلی» (یا «دلو») به معنای پایین فرستادن است (هم در مصدر ثلاثی مجرد و هم در باب افعال، ظاهراً معنی یکی است.^۱)
در آیه دیگری از قرآن تعبیر «فادلی دلوه»^۲ به همین صورت به کار رفته است و در مجموع هر گونه القاء سخن یا فعلی در ادلاء می گویند.^۳

ما می گوئیم:

۱. ابن عاشور ذیل تفسیر این آیه می نویسد:

«وَأَمَّا إِرْشَاءُ الْحُكَّامِ فَقَدْ كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْدُلُونَ الرِّشَاءَ لِلْحُكَّامِ، وَلَمَّا تَنَافَرَ عَامِرُ بْنُ الطُّفَيْلِ وَعَلْقَمَةُ بْنُ عُلَاثَةَ إِلَى هَرَمِ بْنِ قُطَيْبَةَ الْفَزَارِيِّ بَدَلَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ إِنْ حَكَمَ لَهُ بِالتَّفْضِيلِ عَلَى الْآخَرِ فَلَمْ يَقْضِ لِوَاحِدٍ مِنْهُمَا بَلْ قَضَى بَيْنَهُمَا بِأَنَّهُمَا كَرَّكَيْتِي الْبَعِيرِ الْأَذْرَمِ الْفَحْلِ تَسْتَوِيَانِ فِي الْوُقُوعِ عَلَى الْأَرْضِ فَقَالَ الْأَعْشَى فِي ذَلِكَ مِنْ أَيْتَاتِ:

حَكَمْتُمُوهُ فَقَضَى بَيْنَكُمْ ... أَزْهَرُ مِثْلُ الْقَمَرِ الْبَاهِرِ

لَا يَقْبَلُ الرِّشْوَةَ فِي حُكْمِهِ ... وَلَا يُبَالِي غَبْنَ الْخَاسِرِ

وَيَقَالُ إِنْ أَوَّلَ مَنْ ارْتَشَى مِنْ حُكَّامِ الْجَاهِلِيَّةِ هُوَ ضَمْرَةُ بْنُ ضَمْرَةَ النَّهْشَلِيُّ بِمِائَةِ مِنَ الْإِبِلِ دَفَعَهَا إِلَيْهِ عَبَادُ بْنُ أَنْفِ الْكَلْبِ فِي مُنَافَرَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ مَعْبَدِ بْنِ نَضْلَةَ الْفَقْعَسِيِّ لِيَنْفَرَهُ عَلَيْهِ فَعَلَّ، وَيَقَالُ إِنْ أَوَّلَ مَنْ ارْتَشَى فِي الْإِسْلَامِ يَرْفَأُ غُلَامُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رِشَاءَ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ لِيُقَدِّمَهُ فِي الْإِذْنِ بِالدُّخُولِ إِلَى عُمَرَ لَأَنْ يَرْفَأَ لَمَّا كَانَ هُوَ الْوَاسِطَةَ فِي الْإِذْنِ لِلنَّاسِ وَكَانَ الْحَقُّ فِي التَّقْدِيمِ فِي الْإِذْنِ لِلْأَسْبَقِ، إِذْ لَمْ يَكُنْ مُضْطَرًّا غَيْرُهُ إِلَى التَّقْدِيمِ كَانَ تَقْدِيمُ غَيْرِ الْأَسْبَقِ اعْتِدَاءً عَلَى حَقِّ الْأَسْبَقِ فَكَانَ جَوْرًا وَكَانَ بَدْلُ الْمَالِ لِأَجْلِ تَحْصِيلِهِ إِرْشَاءً وَلَا أَحْسَبُ هَذَا إِلَّا مِنْ أَكَاذِبِ أَصْحَابِ الْأَهْوَاءِ لِلْغَضِّ مِنْ عَدَالَةِ بَعْضِ الصَّحَابَةِ فَإِنْ صَحَّ وَلَا إِخَالَهُ: فَالْمُغِيرَةُ لَمْ يَرَ فِي ذَلِكَ بَأْسًا لِأَنَّ

۱. التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۳، ص ۲۳۹

۲. سوره یوسف، آیه ۱۹

۳. تفسیر کبیر، ج ۵، ص ۲۸۰

الضَّرَّ اللَّاحِقَ بِالْغَيْرِ غَيْرُ مُعْتَدٍّ بِهِ، أَوْ لَعَلَّهُ رَأَهُ إِحْسَانًا وَلَمْ يَقْصِدِ التَّقْدِيمَ فَفَعَلَهُ يَرْفَأُ إِكْرَامًا لَهُ
لِأَجْلِ نُوَالِهِ، أَمَّا يَرْفَأُ فَلَعَلَّهُ لَمْ يَهْتَدِ إِلَى دَقِيقِ هَذَا الْحُكْمِ.»^۱

روشن است که تلاش وی برای تصحیح عمل هر صحابه تا چه اندازه سست است.

۲. برخی از مفسرین آیه را صریحاً در رشوه معنی کرده‌اند و آن را در پیوند با عبارت قبلی آیه تفسیر کرده‌اند:

«والتَّقْدِيرُ: وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ، وَلَا تَدُلُّوا إِلَى الْحُكَّامِ، أَيْ لَا تُرْشُوهُمْ لِتَأْكُلُوا
طَائِفَةً مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ، وَفِي تَشْبِيهِ الرِّشْوَةِ بِالْإِذْلَاءِ وَجَهَانِ أَحَدُهُمَا: أَنَّ الرِّشْوَةَ رِشَاءُ
الْحَاجَةِ، فَكَمَا أَنَّ الدَّلْوَ الْمَمْلُوءَ مِنَ الْمَاءِ يَصِلُ مِنَ الْبَعِيدِ إِلَى الْقَرِيبِ بِوَسِطَةِ الرِّشَاءِ فَالْمَقْصُودُ
الْبَعِيدُ يَصِيرُ قَرِيبًا بِسَبَبِ الرِّشْوَةِ وَالثَّانِي: أَنَّ الْحَاكِمَ بِسَبَبِ أَخْذِ الرِّشْوَةِ يَمْضِي فِي ذَلِكَ الْحُكْمِ
مِنْ غَيْرِ تَثَبُّتٍ كَمْضَى الدَّلْوِ فِي الْإِرْسَالِ»^۲

[ارشاء الحاجة: ريسمان حاجت]

۳. مفسرین درباره این آیه ۵ تفسیر را ارائه کرده‌اند:

یک) مراد آن است که اموال خود را به حکام ندهید، تا اموالی که نزد شما ودیعه است و ودیعه گذار برای سخن خود بی‌بینه ندارد را بخورد.

دو) مراد آیه اموال ایتامی است که نزد اوصیاء آنها بوده است که بخشی از آن را به قاضی می‌داده‌اند تا بقیه آن دست وصی بماند.

سه) مراد از حکام در آیه، شاهدین دروغین است.

چهار) مراد از «ادلاء»، قسم خوردن برای از بین بردن حق است.

پنج) مراد رشوه دادن است.

وی همین قول آخر را می‌پسندد ولی بعید نمی‌داند که این آیه همه موارد را شامل شود.^۳

۱. التحرییر و التنبؤ، ج ۲، ص ۱۹۱

۲. تفسیر کبیر، ج ۵، ص ۲۸۰

۳. همان؛ ایضاً ن ک: مجمع البیان، ج ۲، ص ۵۰۷